

перетворень. Політика державної підтримки в сфері літакобудування потребує реформування. Отже, відкритим залишається питання найліпшої для літакобудівної галузі державної підтримки, яка повністю відповідала міжнародним вимогам, вимогам СОТ, а також повної мірою задовольнила усю галузь літакобудування.

Плавишуда К.В.

*аспірант кафедри господарського права
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

1. Економічна характеристика металургійного комплексу в національній економіці України

За останні роки в господарсько-правовій науці з'явилася ціла низка дисертацій та монографій досліджень саме масштабу галузевих. Серед них для національної економіки аспектів розвитку господарсько-правового забезпечення слід назвати роботи Пашкова В.М.¹, Письменної К.С.², Битяка О.Ю.³, Єфремової К.В.⁴ Ці галузеві дослідження ґрунтуються на положеннях державної економічної політики та зокрема на її господарсько-правовому компоненті. На необхідність розподілу економічної та господарсько-правової політики держави, що втім тісно пов'язана одна з одною справедливо наголошує Задохайло Д.В.⁵

¹ Пашков В.М. Напрямки оптимізації господарсько-правового забезпечення суспільних відносин у галузі охорони здоров'я: Монографія / В.М. Пашков. - К.: Видавництво «МОРІОН», 2006 .

² Письменна К.С. Господарсько – правове забезпечення стимулювання розвитку суднобудування та судноремонту: Монографія / К.С. Письменна.- Харків : Видавництво « ФІНН», 2009.

³ Битяк О.Ю. Господарсько – правове забезпечення функціонування електроенергетичного комплексу України: Монографія / О.Ю. Битяк .- Харків : Видавництво « ФІНН», 2011.

⁴ Єфремова К.В. Особливості правового регулювання господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння: Автореферат дис. канд.юрид. наук (12.00.04).-Х.,2009.

⁵ Задохайло Д.В. Економічна та господарсько-правова політика держави : співвідношення та законодавче забезпечення. Вісник академії правових наук України. Х.: Право, 2012, №1 (68) стор. 127-137.

Розвиток людського суспільства безпосередньо пов'язаний з виробництвом металів. До кінця XVIII ст. було відомо біля двадцяти, а до кінця XIX ст. – більш ніж п'ятдесят їх видів.

На сьогодні металургійна промисловість України утворює цілісний, глибоко інтегрований у національну економіку сегмент, що є визначальним забезпечення функціонування металургійного комплексу набуває високого економічного значення.

Металургійний комплекс України представлено підприємствами чорної та кольорової металургії.

Він включає:

1. Видобуток залізної, марганцевої руд, вапняків, глин, коксівного вугілля, флюсів;
2. Збагачення руд, виробництво агломерату, коксу;
3. Виплавку чавуну, сталі, виробництво прокату, катанки, труб;
4. Виробництво феросплавів, виплавку електросталі та сплавів, виробництво профільного прокату, порошкової металургії;
5. Використання відходів металургії: виробництво будівельних матеріалів, азотних добрив, пластмас та ін.

Сьогодні ГМК є однією з економічних основ нашої країни. Валютні надходження, завдяки експорту металу до 117 країн світу складають більше 40% від загальних валютних надходжень України. На експорт постачається до 80 відсотків прокату чорних металів, що становить близько 3 відсотків обсягу світової торгівлі цим видом продукції. За обсягами виробництва чавуну та сталі Україна посідає сьоме місце в світі.

Чорна металургія є фундаментом індустріального розвитку багатьох країн світу. Від неї в першу чергу залежить розвиток важкої промисловості. Без металургії як виробника конструкційних матеріалів неможливий розвиток машинобудування, а в зв'язку з цим і розвиток науково-технічного прогресу. Її продукція є основою розвитку будівництва, усіх видів транспорту, особливо залізничного і трубопровідного. Вона має велике значення для оснащення необхідною технікою сільського господарства.

В Україні сформувалися 3 основних металургійних райони: Придніпров'я, Донецьк і Приазов'я.

У Придніпровському районі чорна металургія стала профільною комплексоутворюючою галуззю, на основі якої сформувалися

великі промислові центри і вузли з металургійними підприємствами, які виробляють близько 50 % виробництва чорних металів і мають виразну спеціалізацію і стійкі зв'язки між собою та споживачами металу. Тут розташовано 14 металургійних заводів з 32 в Україні:

- до Дніпровського металургійного вузла належать металургійні заводи Дніпропетровська (чотири), Дніпродзержинська і Новомосковська, які виробляють чавун, сталь, прокат, колеса для залізничного транспорту, бляху, мостові конструкції, сплави, а також іншу продукцію;

- до Запорізького металургійного вузла належать металургійний завод повного циклу «Запоріжсталь», електросталеплавильний завод «Дніпросталь» і феросплавний завод. «Запоріжсталь» випускає чушковий чавун, тонко гаряче- і холоднокатану листову сталь, сталінні відливки, трансформаторну сталь, білу бляху, холоднокатаний сталевий лист для автомобільної промисловості тощо. «Дніпросталь» випускає сталі для машинобудівної промисловості;

- до Криворізького металургійного вузла належать найбільші в Україні кар'єри, шахти, п'ять гірничозбагачувальних комбінатів, металургійний завод, трубопрокатний і феросплавний заводи Нікополя та його марганцева промисловість;

- до Кременчуцького вузла чорної металургії, що формується, належить Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат, який працює для потреб металургії Придніпров'я і Донбасу.

До Донецького металургійного району належать 13 металургійних заводів, потужних коксохімічних підприємств, які виробляють понад 50 % коксу України. По два металургійних заводи розміщені в Донецьку, Макіївці, Алчевську, Харцизьку; по одному — в Єнакієвому, Краматорську, Костянтинівці, Луганську та Алмазному. Вони виробляють майже 50 % чавуну і майже 33 % продукції металевої промисловості України. У Донецькому металургійному районі сформувалися 3 металургійних вузли: Донецько-Макіївський, Єнакієвський та Алчевсько-Алмазніанський:

- Донецько-Макіївський вузол має 4 металургійні заводи, ряд коксохімічних та інших підприємств. У Макіївці і Донецьку створене трубопрокатне виробництво, коксохімія, налагоджено вироб-

ництво вогнетривів; Єнакієвський вузол має металургійний завод, який неодноразово реконструювався.

До Алчевсько-Алмазніанського вузла (Луганська обл) належать два металургійних заводи — Алчевський і Алмазніанський, та феросплавний завод у місті Стаханові. Алчевський завод після реконструкції став одним з найбільших в Україні.

У Донецькій області виділяють також Харцизький, Краматорський, Костянтинівський металургійні заводи.

До складу Приазовського району чорної металургії належать заводи Маріуполя, а також залізорудні родовища Керченського басейну та металургійні заводи у Керчі, які випускають чавун, сталь і прокат і працюють на офлюсованому агломераті з керченських руд та частково на рудах Криворіжжя. Чорна металургія Приазов'я забезпечує металом місцеві машинобудівні підприємства і тісно пов'язана з коксохімією, виробництвом добрив і будівельних матеріалів.

У теперішні часи Україна повністю забезпечує себе власною залізною рудою, коксом, іншими допоміжними матеріалами та неповністю марганцем. Загальні запаси залізних руд становлять 27,4 млрд. т і складаються з багатих залістих кварцитів (1,9 млрд. т), бідних (24,1 млрд. т) і бурих залізників (1,4 млрд. т) в Україні видобуто 69,5млн. т залізної і марганцевої руди. Більшість залізної руди Кривбасу (75%) видобувається відкритим способом. Крім багатих залізних руд із вмістом заліза 50-60%, тут освоюються великі запаси порівняно бідних руд і залізних кварцитів із вмістом заліза 28-35%. Їх збагачують на Південному, Криворізькому, Центральному та Інгuleцькому гірничо-збагачувальних комбінатах. Збагачена залізна руда перетворюється на концентрат із вмістом заліза до 62% і надходить на агломераційні фабрики, а з них – у домени. Понад 20млн т збагаченої залізної руди поставляється на металургійні заводи європейської частини Росії, в Словаччину, Угорщину, Польщу.

Отже, Гірничо-металургійний комплекс (ГМК) України залишається одним з базових елементів економіки держави. Металургія — основний донор бюджету, головний постачальник валюти до України. У докризовий період доля ГМК у валовому внутрішньому продукті (ВВП) України складала 27%. Більше 40% валю-

ти поступало в державу від металургів.. З діяльністю ГМК мають прямий і зворотний зв'язок енергетика, вугледобування, машинобудування, будівництво, фінансова сфера і .т. д.. Багато інших галузей спираються і працюють на металургійну промисловість. Сьогодні металургійна промисловість забезпечує близько 500 тисяч робочих місць в самих густонаселених регіонах України.

2. Сучасні проблеми розвитку національного металургійного кластеру.

За сучасної економічної ситуації металургійний комплекс залишається одним з найважливіших чинників подальшого розвитку народного господарства.

У зв'язку із структурною недосконалістю та технологічним відставанням галузі, незадовільним технічним станом більшості основних виробничих фондів, недостатнім розвитком внутрішнього ринку споживання металопродукції та залежністю від кон'юнктури світового ринку сталі, тенденцій глобалізації світової економіки ,необхідно вжити невідкладних заходів, спрямованих на визначення основних напрямів розвитку галузі і розв'язання проблем управління та координації діяльності підприємств, внесення змін і коректив у галузеву інноваційну та амортизаційну політику.

Слід звернути увагу на підвищення конкурентоспроможності продукції на основі зменшення -енерго та матеріалоємності продукції, скорочення трудових витрат, впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Підтвердженням останнього є те, що в останній час зі всієї металургійної продукції, яка виробляється в Україні , стабільно користується попитом на світовому ринку лише чавун. Останнє українське «залізо» витісняється кризою та конкурентами. Головною загрозою українських металургів є активне просування китайськими виробниками своєї продукції в країні СНГ і при цьому вартість української металопродукції значною мірою співпадає з вартістю китайської. Україна поки що має деякі переваги завдяки підвищенню цін на коксуюче вугілля і руду у Китаї, проте ситуація може змінитись. Посилюється загроза і тим, що ринок СНГ, в першу чергу Росії, звужується і зачинається для зовнішніх поставників.

Внаслідок цього скорочення прибутку в нафтогазовому секторі, переносу строків реалізації ряду будівних проектів , знижується

попит, ринок стискається, а конкуренція на ньому посилюється. За останні дев'ять місяців 2012 року порівнювано з аналогічним періодом 2011, Україна скоротила об'єм експорту деяких позицій плоского прокату в Росію більш ніж на двадцять мільйонів. В той же час за третій квартал 2012 року Китай збільшив експорт прокату в Росію більш ніж на 16%, а за підсумками року цей показник може скласти 18-19%.

Вітчизняні аналітики зійшлися на думці, що Україна у 2012 році навряд чи зможе збільшити об'єм експорту чавуну так як на традиційних ринках збуту конкуренція буде збільшуватись, а поновлення попиту матиме місце не раніше ніж у другій половині 2013 року, а можливо і взагалі в 2014.

Конкретизуємо проблеми металургії за принципом територіальності.

Економічні проблеми Північно-Східного району можна охарактеризувати тим, що ресурси району значною мірою обмежені, а тому треба істотно підвищувати продуктивність праці; за рахунок великих капіталовкладень слід оновити основні фонди промисловості, завершити індустріалізацію сільського господарства на новій основі; необхідна територіальна деконцентрація виробництва, особливо в Харківському і Кременчуцькому вузлах, економічна активізація малих і середніх міст, зокрема на Сумщині.

Основною проблемою Причорноморського району є розміщення промисловості. На території Причорноморського району промисловість розміщується нерівномірно: найбільше розвинуті Одеська й Миколаївська області. Промисловість зосереджується у великих містах, а частка малих міст у виробництві продукції, чисельності промислово-виробничого персоналу, вартості основних виробничих фондів — недостатня.

За останні десятиріччя майже зруйнована екологічна система Причорномор'я, особливо забруднені Чорне й Азовське моря. Це призводить до збитків у рекреаційному господарстві, зменшує вплив туристів, негативно впливає на здоров'я мешканців. Проблема має бути вирішена за рахунок технологічного переобладнання промислових підприємств і спорудження ефективних очисних споруд.

За обсягом виробництва продукції чорної металургії Україна тривалий час входила до числа провідних країн Європи і світу.

Так, у 80-х рр. ХХ ст. тут щорічно видобувалося 120 - 125 млн. т залізної руди, 7 млн. т марганцевої руди, виплавлялося 55 млн. т сталі. Зараз аналогічні показники значно скромніші - приблизно 55 млн. т залізної руди, менше 3 млн. т марганцевої руди, 32 млн. т сталі.

Дана проблема набирає своїх оборотів і потребує негайного вирішення.

3. Досвід законодавчого забезпечення господарювання в металургійній промисловості.

Одним із найважливіших етапів розвитку сучасного гірничо-металургійного комплексу було прийняття у 1999 році Закону України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України».

Мета прийняття цього Закону була сформульована у положеннях ст.1, в якій говорилося про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу, завданням якого є створення підприємствам гірничо-металургійного комплексу України умов, необхідних для збільшення обсягу виробництва продукції та надходжень до бюджету, шляхом надання їм податкових пільг.¹ Даною нормою встановлювався ряд підприємств, які брали участь в експерименті, вимоги та покарання за невиконання цих вимог.

Кабінет Міністрів України у 2004 році затвердив «Державну програму розвитку гірничо-металургійного комплексу України на період до 2011 року», проте її положення є актуальними і до сьогодні. Сучасний стан металургійної промисловості України не дивлячись на непогані виробничі показники на світовому рівні, й досі не позбавлений проблем, які вимагають якщо не негайного, то поступового їх вирішення.

Програма розглядає основні напрямки розвитку даної галузі, підвищення її економічних показників, технічного та технологічного рівня, напрями науково-технічної політики і наукових досліджень і найголовніше механізми виконання заходів, передбачених у даному документі.

¹ Закон України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України» від 14 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України.-1999.-№38.

Метою є забезпечення ефективного використання виробничого, експортного та науково-технічного потенціалу гірничо-металургійного комплексу, визначення пріоритетних напрямів структурної перебудови галузі, реструктуризації виробничих потужностей і технічного переоснащення, створення збалансованої галузі, орієнтованої на виробництво конкурентоспроможної продукції, з обов'язковим вирішенням екологічних та соціальних проблем. Насамперед треба значно знизити енергоємність металопродукції, підвищити її конкурентоспроможність, а також поліпшити екологічні умови у районах з розвинутим металургійним виробництвом.

Основними завданнями розвитку гірничо-металургійного комплексу є:

- реалізація інноваційної моделі розвитку галузі, створення нового високоефективного обладнання та технологій, що забезпечать виробництво конкурентоспроможної продукції;
- структурна перебудова підприємств галузі, підвищення ефективності використання виробничих потужностей, виведення з експлуатації надлишкових та неефективних потужностей і відповідне здійснення заходів щодо соціального захисту та працевлаштування працівників, що вивільняються;
- створення та впровадження у виробництво принципово нових наукоємних та ефективних технологій, а також ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій світового рівня;
- удосконалення технологічної структури виробництва;
- освоєння виробництва нових конструкційних і функціональних матеріалів;
- підвищення якості сировини та конкурентоспроможності товарної продукції;
- підвищення продуктивності праці;
- зниження рівня виробничого травматизму, професійних захворювань та зменшення шкідливого впливу на організм;
- проведення скоординованої державної науково-технічної політики на підприємствах усіх форм власності з використанням науково-технічного потенціалу;
- забезпечення державної підтримки участі підприємств вітчизняного гірничо-металургійного комплексу в процесах глобалізації світової економіки.

За рахунок виконання очікується задоволення потреби металургійних підприємств гірничо-металургійного комплексу у залізорудній сировині та нерудних матеріалах; економія залізорудної сировини та високосортного коксу у металургійному виробництві; зменшення витрат металу на прокат і виробництво металургійних напівфабрикатів (чавуну, сталі); економія матеріальних і паливно-енергетичних ресурсів у результаті використання нового обладнання та технологій з урахуванням оптимального завантаження виробничих потужностей; зниження рівня зносу основних фондів; збільшення податкових надходжень до бюджету в результаті стабілізації виробництва та зростання заробітної плати; збереження робочих місць у металургійній галузі; зменшення соціального напруження у районах розташування гірничодобувних та металургійних підприємств.¹

Ще одним важливим внеском у розвиток металургійної промисловості стало прийняття Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію розвитку гірничо-металургійного комплексу України» від 17 жовтня 1995 року.

В основу Концепції покладено програмування розвитку гірничо-металургійного комплексу, оцінки сучасного стану комплексу та перспективні заходи, що їх необхідно здійснити. Прикладом предметно-галузевого підходу до створення особливого правового режиму господарської діяльності, що оптимально враховував би всі умови функціонування галузі є суднобудування. Законодавчі заходи державної підтримки галузі можуть набути універсального значення в контексті їх можливого використання і в інших, наприклад в металургійному виробництві. Тому є доцільним зупинитися на них більш детально.

Так, сьогодні існує ряд проблем в галузі, які потребують негайного вирішення. По-перше, з накладанням мораторію на дію Закону України «Про заходи державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» суднобудування фактично залишилось без підтримки з боку держави, опинившись тим самим у менш вигідному становищі, ніж іноземні конкуренти. По-друге, не чітко визначена правова позиція держави щодо судноремонту, який

¹ Державна програма розвитку та реформування ГМК на період до 2011р. від 28 липня 2004р.- № 967.

в умовах відсутності державного замовлення розвивається більш швидкими темпами, ніж суднобудування, містить значний виробничий та науковий потенціал та має всі передумови для визнання його пріоритетною галуззю економіки, але законодавчо не одержав такого статусу, у зв'язку з чим на судноремонтні підприємства не поширюються застосування механізмів стимулювання. По-третє, відсутня так звана морська політика України, яка б урахувала на прями морської діяльності держави та шляхи розвитку її потенціалу, сформулювала б коло національних інтересів у Світовому океані, роль суднобудування у розвитку морської індустрії тощо.¹

Закон України «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України» передбачає, що основні напрямки державної підтримки даної галузі реалізуються шляхом створення умов для відновлення конкурентоспроможності підприємств суднобудування; надання державних гарантій відповідним рішенням Кабінету Міністрів України за іноземними кредитами, що надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а також зобов'язань перед іноземними замовниками за зовнішньоекономічними договорами (контрактами); здешевлення кредитів шляхом часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків до рівня облікової ставки Національного банку України, діючої на дату сплати відсотків за отриманими кредитами; надання пільг зі сплати податків і зборів та/або встановлення спеціальних режимів оподаткування в порядку, встановленому Податковим кодексом України; звільнення у порядку, встановленому законодавством України з питань державної митної справи, від податку на додану вартість та мита операцій із ввезення на митну територію України товарів (продукції), які використовуються для будівництва, ремонту, модернізації морських, річкових суден та інших плавучих засобів, якщо такі товари не виробляються підприємствами на території України або виробляються, але не відповідають сертифікаційним вимогам міжнародних класифікаційних товариств чи вимогам замовників морських, річкових суден та інших плавучих засобів, визначеним

¹ Пісьменна К.С. Господарсько – правове забезпечення стимулювання розвитку суднобудування та судноремонту: Монографія / К.С.Пісьменна.- Харків : Видавництво « ФІНН», 2009.-Ст.4

умовами контрактів; стимулювання підвищення рівня заробітної плати в галузі, у тому числі шляхом зменшення розміру нарахувань на фонд оплати праці; підвищення рівня державних замовлень, у тому числі державних оборонних замовлень.¹

Проблема гострої необхідності державної підтримки національному суднобудуванню, а фактично створення спеціального режиму господарювання в галузі, знайшла своє практичне підтвердження самим фактом прийняття Закону України « Про проведення економічного експерименту щодо державної підтримки суднобудівної промисловості» від 6 вересня 2012 року.

4. Промислова політика держави в металургійній галузі України

Як було вже наведено, металургійну промисловість без перебільшень можна назвати одним з основних джерел дохідної частини державного бюджету України.

Держава здійснює контроль за суб'єктами господарювання у сфері планування - шляхом складання Державної програми економічного та соціального розвитку України, Державного бюджету України, а також інших державних програм з питань економічного та соціального розвитку; у сфері збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин – за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності; у сфері фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин – за додержанням суб'єктами господарювання державної дисципліни цін на продукцію і послуги; у сфері монополізму та конкуренції – за додержанням антимонопольного законодавства та законодавства про природні монополії; у сфері виробництва і праці - за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; у сфері споживання – за якістю і безпечністю продукції та послуг.

Отже господарська сфера потребує організації на різних рівнях (державному, регіональному, локальному), що здійснюється суб'єктами організаційно-господарських повноважень.²

¹ .Закон України «Про державну підтримку суднобудівної промисловості України» від 23 грудня 1997 року//Відомості Верховної Ради України.-1998.-№18.

² Задохайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : Монографія / Д.В.Задохайло.- Харків: «Юрайт», 2012.- ст.300

Разом з тим, можна визначитись, що державне регулювання господарської діяльності є механізмом та окремою правовою формою організаційно-господарських відносин управлінських за своєю сутністю в широкому їх розумінні. Безперечно, що в системі організаційно-господарських відносин є окреме місце і управлінським, в вузькому сенсі, відносинам, наприклад, між органами організаційно-господарських повноважень та державними казенними підприємствами. Позитивним моментом у цьому контексті є те що у статті 12-18 ГК України законодавець встановлює основні засоби такого державного регулювання що є нормативно – правовою базою для їх подальшої деталізації та спеціалізації відповідно до завдань такого регулювання у конкретних секторах національної економіки. Так, у статті 12 Кодексу прямо вказано що держава для реалізації державної політики, виконання цільових економічних та інших програм, і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Основними з таких засобів Кодекс називає: державне замовлення, державне завдання, ліцензування, патентування та квотування, сертифікація та стандартизація, застосування нормативів та лімітів регулювання цін та тарифів, надання інвестиційних, податкових і інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Необхідно ще раз підкреслити, що названі засоби державного регулювання господарської діяльності законодавець визначає як основні, встановлюючи таким чином умовно « диспозитивний» характер законодавчої діяльності щодо конкретних секторів економіки, особливих видів господарської діяльності.¹

Податки, вилучені від підприємств гірничо-металургійного комплексу можуть збагачувати державну скарбницю, тим самим поліпшуючи загальне становище країни, а саме: кошти могли б інвестуватися в інші галузі, які цього потребують, завдяки їм можуть збільшуватися соціальні видатки, розбудовуватися соціальна інфраструктура. Зважаючи на це, не важко зробити висновок, що держава повинна якомога більше підтримувати металургій-

¹ Битяк О.Ю. Господарсько-правове забезпечення функціонування електроенергетичного комплексу України: Монографія / О.Ю. Битяк.-Харків: Видавництво «Фінн», 2011.-ст.42

ний комплекс, сприяти його розвитку, не залишаючи поза увагою ряд проблем, які все більше і більше накопичувались з кожним роком.

Проте, доки ситуація на зовнішніх ринках була сприятливою для національних металургів, ніхто не звертав увагу на непрозорість ринку енергоносіїв, на проблеми в тарифоутворенні та на дисбаланс між внутрішнім та зовнішнім споживанням металургійної продукції. Ситуацію, в якій 80% продукції йде на експорт і лише 20 її відсотків споживається всередині країни, не можна назвати сприятливою ані для держави, ані для народу який в ній проживає. Найпалкіше ця проблема проявилася в часи світової економічної кризи, коли попит на українську металопродукцію упав нижче, ніж коли-небудь до цього. Нажаль дана проблему занадто гостро відобразилась на українській економіці.

Як ми знаємо, з початку кризи минуло вже декілька років, проте ситуація в галузі не змінилася, оскільки український уряд так і не проаналізував достатньою мірою та не вжив належних заходів щодо вирішення проблеми. Внаслідок цього становище металургійної промисловості України залишилося незмінним: попит на продукцію українського ГМК не збільшився, а сама ж українська металургія з її проблемами та галузі, які використовують металургійну продукцію (житлове, інфраструктурне будівництво, машинобудування, суднобудування тощо), живуть власним, відокремленим одне від одного життям. Чию ж продукцію в такому разі використовують підприємства та компанії названих галузей? Виявляється, чималою мірою — імпорту. Лише в 2011 році до України було завезено 1 млн. тонн готової продукції чорної металургії, а імпорт феросплавів порівняно з попереднім роком виріс на 188%. Це відбувається в умовах, коли вітчизняні підприємства ГМК мають великі проблеми зі збутом продукції.

У той же час прибутки іноземних виробників, які вже встигли досконало вивчити український ринок, зростають за рахунок наших вітчизняних металургів. Це підтверджується офіційними даними. Збитки металургійної галузі порівняно наприклад з 2010 роком значною мірою збільшилися, а саме: 58,8% - до 6.5 млрд. грн. Базова галузь промисловості вийшла на рентабельність виробництва в мінус 25 відсотків.

Нажаль, дана тенденція продовжилася і в наступні роки. Наприклад, у 2012 році Україна вийшла з десятки найбільших виробників сталі, оскільки скоротила своє виробництво на 1,6%, а наприкінці року взагалі на 6%. Процес спаду продовжується і зараз, оскільки на зовнішньому ринку в Україні з'явився основний конкурент - Китай, виробництво металопродукції в якому з кожним роком процвітає.

Не менше проблем зараз спостерігається і у виробництві феросплавів. Воно скоротилося на більш ніж 28%.

Вище названі проблеми сягають для нашої країни глобальних масштабів і потребують не лише їх регулярного обговорення, а й стрімких дій зі сторони українського уряду. Роль державної підтримки гірничо-металургійного комплексу була розглянута учасниками круглого столу, який відбувся в Києві. Професійні представники кількох держав були єдині у своїй думці, що держава не повинна залишати без уваги таку перспективну і важливу галузь.

Навряд чи український уряд зможе оперативнo відреагувати на ряд проблем та завдань, які вникли перед металургією та, тим паче, реалізувати свою амбіцію щодо входження України в двадцятку найрозвиненіших країн, проте все ж доведеться докласти чимало зусиль, щоб підтримати металургійну промисловість, яка безперечно є хребтом економіки країни та не опинитися ще в гіршому положенні в світовому рейтингу, ніж вона є сьогодні.

Серед заходів, що вживаються на сьогодні урядом України в межах меморандуму порозуміння з підприємствами гірничо-металургійного комплексу, не всі можна визнати однозначно ефективними. Так, не має сенсу вести будь-які розмови про значний розвиток внутрішнього ринку металопродукції як передумову сталого функціонування ГМК України та зменшення його залежності від коливань кон'юнктури світового ринку. Його не буде. У країні немає об'єктивних передумов для суттєвого нарощування внутрішнього ринку металу на найближчі 10—15 років. І не треба обіцяти суспільству нереальні речі. Єдине, що необхідно негайно зробити, — це завадити імпорту металопрокату в Україну в обсязі близько 1 млн. тонн на рік, який за номенклатурою можуть виробляти українські комбінати.

Вимагаючи для себе певних преференцій, підприємства ГМК у черговий раз беруть на себе зобов'язання зберегти виробничі потужності в робочому стані. Але, як уже зазначалося вище, застарілі, неефективні потужності немає сенсу зберігати.

Головним елементом тиску на уряд з боку підприємств ГМК є необхідність збереження професійного, кількісного складу робітників та існуючого рівня заробітної плати у галузі. Це справді проблемне питання. Але шляхи його вирішення треба шукати в іншій площині, ніж утримання на підприємствах ГМК кількості працюючих, яка непомірно завищена і не відповідає вимогам збереження конкурентоспроможності підприємств. Унаслідок низького технологічного рівня виробництва на підприємствах металургійної галузі на виготовлення однієї тонни сталі в Україні витрачається 52,8 людино-години, тоді як у Росії цей показник становить 38,1, а в Німеччині — 16,8 людино-години. За повної завантаженості металургійних комбінатів України з повним металургійним циклом продуктивність праці становить приблизно 200—250 тонн сталі на одного робітника на рік, у той же час на сучасних електрометалургійних міні-заводах з обсягами виробництва 1,5—2,0 млн. тонн сталі на рік цей показник дорівнює 3000—4000 тонн. Висновок один — штати на підприємствах ГМК треба скорочувати.

Важко недооцінити значення металургії для економіки нашої країни. Вона є однією з найголовніших складових народного господарства України. Практично не існує підприємства, яке в тій чи іншій мірі не використовувало б металургійну продукцію у своєму виробництві. Дана галузь є базою для традиційних галузей національної економіки таких як: сільське господарство, хімічна промисловість, машинобудування і т.д. Вона є важливою експортотворюючою галуззю і визначає експортний потенціал країни (на металургійну продукцію припадає близько 40% експорту України).

Проте, не дивлячись на важливість металургії, на сьогоднішній день повністю відсутня державна економічна політика щодо даної галузі.

Як зазначено в п.4 ст.9 ГК України: «4. Правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах еко-

номічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах».

Слід зазначити, що 28 липня 2003 року було затверджено Державну програму розвитку промисловості на період 2009-2012 р.р. Але термін її чинності закінчився і у 2013 році металургійна галузь як і багато інших галузей промисловості не забезпечені державними програмними документами, що спрямовували б організаційно-господарські відносини до визначених державою цілей. Враховуючи, що металургійна галузь не має власних джерел законодавчого регулювання – господарська діяльність в галузі регулюється загальними засадами закріпленими у Господарському кодексі України. Це неприпустимо, оскільки металургійна промисловість є однією з дохідних основ нашої держави і вона не може бути залишена без уваги.

Логічно поставити питання про необхідність якнайшвидшого формування державної політики в металургійному секторі національної економіки; прийняття державних програмних документів, де була б зафіксована тактика і стратегія розбудови, розвитку та трансформування металургійного комплексу; введення інноваційних технологій та виведення з експлуатації застарілих потужностей.

Не дивлячись на складну ситуацію, яка склалася у вітчизняній металургії, Україна все ж не втрачає надії вивести її на сучасний світовий рівень. Для цього необхідно вирішити низку невідкладних завдань.

Протягом останнього десятиріччя, розвиток галузі полягав у корпоративній революції в ній, переходу державних підприємств у приватні руки і у втраті нею керованості не тільки металургійними гігантами, а й підприємствами середньої ланки. У результаті країна зіткнулася з абсурдною ситуацією, в якій не держава керує основами металургійної діяльності, спрямовуючи її результати на свою користь та керуючись інтересами українського народу, а навпаки, власники підприємств активно підкорили прийняття державних рішень на користь своїх інтересів, не вигідних для держави та її національних інтересів. Зовсім не дивно, що внаслідок

цього у нашій країні з'явилися проблеми, пов'язані зі значним погіршенням конкурентоздатності вже від самого початку економічної кризи, що звичайно ж негативно позначилося на економічній стабільності держави.

За останні три-п'ять років на світовому ринку спостерігалось значне підвищення цін на металопродукцію, що не могло не призвести до ейфорії стосовно можливостей металургійного комплексу і помилкової оцінки конкурентної позиції підприємств даної галузі.

Вже котрий рік відбувається боротьба зі світовою економічною кризою, яка негативно позначилася на підприємствах ГМК. Деякі підприємства у зв'язку з цим й досі борються за виживання. Для порятунку було затрачено немало коштів, що звісно не найкращим шляхом відобразилося на стані національного бюджету.

Металургійні підприємства України за часи її незалежності значно скоротили марочний і розмірний сортаментний ряд своєї продукції, набагато зменшили виробництво високотехнологічної продукції, задля розширення експорту перейшли на збільшення виробництва напівфабрикатів. За асортиментом та якістю продукції українські металокомбінати значною мірою відстають від низки інших, що потребує десятків років кропіткої праці та здійснення модернізації обладнання та програм виробництва. Проте, на превеликий жаль, скоріш за все відставання в українській металургії не буде подолане і в найближчому майбутньому.

Проблемою є й те, що обсяги експорту української металопродукції постійно зменшуються. Завдяки своєму розвиненому ринку наприклад російська металургійна промисловість зазнала значно менших втрат, ніж українська.

Металурги України можуть сподіватися лише на те, що товстий лист, що традиційно займає перші позиції (25%) в експорті українського металопрокату, залишиться на тому ж високому рівні, оскільки в Україні експлуатуються три сучасні товстолістові прокатні стани (стан «3000» на Маріупольському ім. Ілліча і Алчевському меткомбінатах і стан «3600» на «Азовсталі»).

Однією з проблем, яка зберігає свою актуальність протягом усіх років незалежності, є наявність надлишкових потужностей. В Україні й досі функціонують заводи з застарілим обладнанням, які взагалі не можуть конкурувати з іншими металургійними під-

приємствами і можуть бути введені в експлуатацію лише за наявності ряду умов, наприклад здешевленого за рахунок держдотацій газу, вугілля, електроенергії, пільг на залізничні перевезення та ін. На жаль закриття даних підприємств має бути цілковитим рішенням власників підприємств, а не уряду.

У попередні роки деякі металургійні холдинги України вклали великі кошти в закупівлю металургійних потужностей за кордоном. Враховуючи, що Україна експортувала приблизно 8—12 млн. тонн напівфабрикатів, здавалося вигідним придбати за кордоном потужності для їх переробки в кінцеву продукцію. Але придбані в Європі, США метзаводи не є сучасними, тож прибуткова переробка на цих підприємствах напівфабрикатів економічно вигідна лише при низьких цінах, а точніше, низькій собівартості українських слябів чи заготовки, на що в умовах кризи, а також у майбутньому не варто розраховувати. Внаслідок такої провальної фінансової політики, деяким підприємствам доводиться вже не купувати, а продавати активи.

Не дивлячись на те, що металургійна промисловість є двигуном української економіки, разом з тим вона несе за собою ряд проблем. Наприклад проблему забруднення навколишнього природного середовища, яка набула глобальних масштабів для нашої країни. Слід зазначити, що найбільша загроза для нього виникає під час видобутку залізної руди. Під час шахтного способу видобування просідає земля, під час кар'єрного – знижується рівень ґрунтових вод. З кар'єрів під час підривання тисячі тонн пилу залізної руди піднімаються в повітря й розносяться на десятки кілометрів. Значне забруднення повітря відбувається і під час виплавки чавуну. Металургійний комплекс потребує докорінного оновлення та перебудови. Цей процес може бути здійснений і шляхом безперервного розливання сталі через “шлакове переплавлення”. Це дає можливість оминати стадію чавунного виробництва у доменних печах. У цьому випадку не потрібне функціонування агломераційних та збагачувальних коксохімічних заводів і доменних печей. Навколишнє середовище стане більш захищеним, позбавившись кіптяви, диму, окислів доменного й коксохімічного виробництва, коли з'явиться можливість відмовитись від більшості прокатних стоків, блюмінгів, слябінгів.

Для вирішення вищеназаних проблем необхідно перейти на сучасну технологію, у якій відходи, які випускаються металургійними підприємствами у повітря, використовувалися б як сировина для іншої продукції. В правовому сенсі слід знайти необхідні та достатні господарсько-правові засоби, що стимулювали б приватну мотивацію до здійснення відповідних інвестицій.

В Україні існує ряд проблем вирішення яких звичайно ж потребує значних фінансових витрат. Розглянути хоча б виведення з експлуатації застарілих потужностей і скорочення кількості працюючих, переорієнтацію їх на інші галузі виробництва і сфери діяльності. Україна має ретельно вивчити досвід більш розвинених країн та безперечно скористатися його основами. Наприклад проаналізувати дії Франції у розв'язанні цієї ж проблеми, коли за десять років виробничі потужності в металургії були зменшені з 30 млн. до 16 млн. тонн на рік, а кількість працюючих — із 200 тис. до 50 тис. за умови вирішення соціальних питань. На це витраталося до 3 млрд. дол. щороку. Для копіювання такої програми Україні необхідні чіткі розрахунки та уявлення про можливі наслідки. І слід пам'ятати, що країні необхідне негайне реформування галузі, яке відбулося б не на користь застарілих металургійних підприємств.